

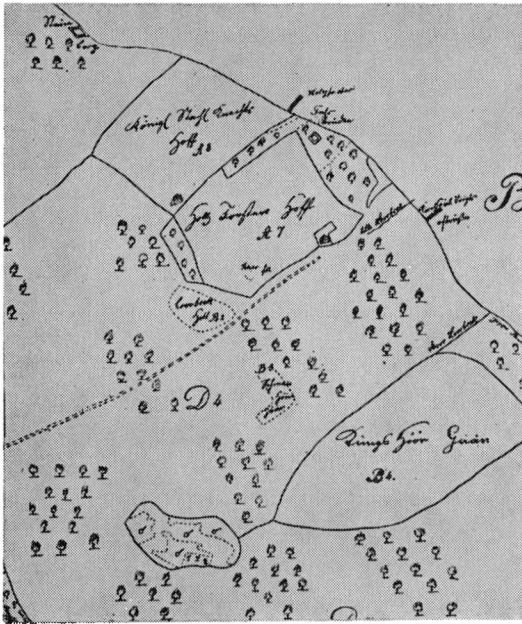
En gammel nordslesvigsk skovsag

Andreas Mogensen Frost contra Det kongelige Rentekammer

(1790—1792)

Af Jep Lauesen Frost.

Før afslutningen af fredstraktaten i Wien den 30. oktober 1864 hørte de umiddelbart syd og sydvest for Kolding fjord liggende sogne: Ødis, Taps, Hejls, Vejstrup, Vonsild, Dalby, (Sdr.) Bjært og (Sdr.) Stenderup til Tyrstrup herred i hertugdømmet Slesvig, men ved fredstraktaten indgik disse sogne, siden kaldet »de otte sogne«, i et mageskifte med de i egnen omkring Tønder liggende nørrejske enklaver således, at disse sammen med hertugdømmet blev overdraget til Tyskland, medens »de otte sogne« gik til Danmark. Sdr. Stenderup sogn er det østligste af sognene og strækker sig — nord til syd — fra den østligste del af Kolding fjord til Mosvig. Mellem en trediedel og en fjerdedel af sognet er dækket af statsskov. Denne har tidligere haft en endnu større udstrækning. Omgivet af skoven mod nord, vest og syd, men mod øst grænsende til Lillebælt — med Fænø og Fænø Kalv som genboer — ligger og har i århundreder ligget »et stykke land«. I 1649 blev det af amtmanden i Haderslev med samtlige Stenderup indvåneres samtykke — antagelig fordi de havde græsningsret på arealet — anvist Anna Peter Jensen, enke efter den tidligere drabant Peter Jensen, og hendes børn »til at indhegne, bruge og derpå bygge et hus«. Måske tidligere, men i alt fald i 1699, blev benyttelsesretten konfirmeret og bevilget for hendes søn Hans Petersen, på hans livstid, fri for alle afgifter. Det fremgår af den af Rentekammerets undersøgelseskommission i Haderslev amt 1708 til 1715 affattede beskrivelse af Haderslev amt, 2, Tyrstrup herred, Stenderup sogn,¹ p 80, at Hans Petersen da beboede ejendommen. Det siges, at han besidder 12 fag hus, som er ganske brøstfældigt. Om den tilliggende kobbøl hedder det, at den er

Udsnit af Grieses kort
(1716-17) visende - øverst
„Königlich
Stall Knechts Hoff“.
Skoven - ikke markeret - lå
og ligger på arealets nord-
østlige del.

til udsæd af 1 tdr. rug, 3 tdr. byg og 6 tdr. havre. Om højbjærgning hedder det, at der var 14 læs², og om besætningen, at Hans Petersen har 2 køer, 4 stk. ungkreaturer, 4 heste og 6 får. Til stenderupperne må han betale for græsning, da han i løkken (»in der Lykke«) kun kan tøjre to heste. Antagelig i 1716 afgik Hans Petersen ved døden, og den 27. december 1716 blev der udfærdiget »Königl. Concession für Mogens Frost ein gewisses Stück Landes zu Stenderup Amts Hadersleben auf seine und seiner Frauen Kinder Lebenszeit«. Dokumentet lyder i dansk oversættelse³ således: »Vi Frederik den Fjerde, af Guds nåde konge til Danmark, Norge, de venders og gothers, hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve af Oldenburg og Delmenhorst, gøre hermed vitterligt: Da den forhenværende drabant, Peter Jensens søn, Hans Petersen — hvem et vist stykke land, som af amtmanden i Haderslev den 28. juni 1649 med billigelse af samtlige indbyggere i Stenderup var blevet anvist hans moder, bemeldte drabants enke, Anna Peter Jensen, og hendes børn til at indhegne, bruge og derpå bygge et hus, i kraft af vor

den 25. november 1699 derpå allernådigst meddelte konfirmation var blevet bevilget på hans livstid, frit for alle afgifter — fornylig er afgået ved døden; og så vor staldbetjent Mogens Frost allerunderdanigst har gjort ansøgning hos os om, at bemeldte hus og land allernådigst måtte blive overdraget til ham på hans og hans kones og børns livstid, ligeledes fri for alle afgifter: så have vi sådan hans ansøgning med høj kongelig nåde anset, at hvis han vil give de af andre tilbudte 6 rd. årlig i recognition, må han, hans kone og børn roligt beholde, nyde og bebo bemeldte stykke land og hus på livstid uden andre afgifter, ligesom bemeldte Hans Petersen hidtil har besiddet det, ubehindret i alle måder, sålænge de passer jorden vel og holder huset i god stand og rigtigt erlægger disse 6 rd. årligt til vores Haderslev amtsregister (amtstue). Hvorefter vor nuværende og fremtidige amtmand i Haderslev som også de øvrige embedsmænd og betjente samt enhver sig haver at rette og intet derimod at anordne. Dette til bekræftelse under vor kongelige hånd og segl, givet på vor residens i København den 27. december 1716.

Frederik R.

(L. S.)

Adeler J. Worm J. Neve/Thombsen

Efter Frederik IV's død i 1730 blev koncessionen for Mogens Frost fornyet ved kongelig konfirmation af Christian VI den 30. april 1731.

Mogens Frost var født i Vejstruprød i Vejstrup sogn, hvilket fremgår af en anbefalingsskrivelse af 30. januar 1705 fra Damas Cormaillon, en emigreret hugenot, som i dansk tjeneste nåede at blive Københavns kommandant og generalløjtnant. Hos Cormaillon var Mogens Frost tjener i halvandet år. Dette, samt at tjenesten blev udført til generalens fulde tilfredshed, fremgår af anbefalingsskrivelsen, i hvilken han i øvrigt kun kaldes med sit mellemnavn, Erichsen. Derimod står der intet om, hvornår Mogens Frost var født, og det har heller ikke i øvrigt kunnet oplyses, idet Vejstrup sogns kirkebøger før 1690, og det er den periode, som kan komme i betragtning, er gået tabt. Skønner man, at han, medens han var tjener hos Cormaillon, var mellem 20 og 25 år, må han være født 1680—1685. Om Mogens Frosts levnedsløb vil

nærmere enkeltheder fremgå af de nedenfor gengivne dokumenter i retssagen. Her skal blot nævnes, at han i en årrække — antagelig i 12 år — var staldbetjent (rideknægt) hos Frederik IV og i denne egenskab ledsagede kongen på hans lange og berømmelige rejse til Italien — 1708—1709⁴ — og derefter deltog i Store nordiske Krigs andet afsnit, som begyndte i 1709. I en udateret bønsskrivelse fra Mogens Frost til kongen — efter indholdet må det være Frederik IV — nævner han indledningsvis sin »udstandne 17 [skal vist være 12] Aars Troe tjeneste, saavell for Stald-Karl som andensteds i fremeden nemligen ad Italien og deslige i ald Kriegstieden« som begrundelse for, at det blev ham forundt at »paatage et ødde Sted« ved Stenderup Strand, kaldet »Kongelige Ennemerke,⁵ og at der formedelst den Hændelse i Tjenesten, at en Hest, »Harlekin« kaldet, fast hans ene Arm til Skame Beed«, ikke alene forundtes ham udvisningstømmer til »det ommeldte ødde liggende steds opbyggelse«, men også »hvis Kretter som jeg paa Foeret om Winter over af dend liden Grøde som paa Stedet kunde aules, kunde holde, ubehindret, liegerviis som min Formand i Stenderup Ennemerke⁶ paa Græsgangen maatte have«. Meget mod sin vilje klager han derefter over, at Stenderup lodsejere agter at betage ham den ret, som kongen allernådigst har tildelt ham. Skrivelsen munder ud i et ønske om, at kongen ville lade forordne, at han uden forhindring måtte nyde og beholde i »Stenderup Ennemerke«s græsgang »hvis Kretter jeg paa Foeret om Wintern over formaar at holde«. ⁷ Hvor stort »det ødde sted« var, fremgår ikke af de gamle overdragelsesdokumenter, men efter et af Samuel Griese i 1716—1717 udarbejdet kort over Stenderup, må det antages at have haft samme størrelse, som det har i dag, d.v.s. ca. 30 ha.⁸ Medens Mogens Frost i bønsskriftet kalder Ejendommen »Kongelige Ennemerke(e)«, kaldes den på Grieses kort⁹ »Königlich Stallknechts Hoff«. Mogens Frost døde d. 27. marts 1734. Han nåede kun med få år at overleve sin fader, Erich Pedersen Frost, der — antagelig — var født 1629 i Vejstrup og blev begravet sammesteds d. 30. marts 1728! Mogens Frost efterlod sig som enke Maren Christensdatter, der senere giftede sig med Jep Siemensen. Denne fik i alt fald efter Christian VI's død koncessionen fornyet. Det skete ved Frederik V's konfirmation af 4. april 1747. I 1760, da, som det hed-

der i ansøgningen, nævnte enke ikke længere befattede sig med land og hus, fik hendes og Mogens Frosts næstældste søn, Andreas Mogensen Frost, kongelig konfirmation, dateret 18. august nævnte år, på »oftnævnte stykke jord med et hus«. Han havde ansøgt om, at konfirmationen på koncessionen måtte gælde ikke alene for ham, men også for hans hustrus og børns livstid, men konfirmationen siger udtrykkeligt, at den kun gælder for ansøgerens person og livstid. Denne indskrænkning i forhold til tidligere meddelte bevillinger hænger måske sammen med, at man fra kronens side på dette tidspunkt har haft salg af kronens fæstegods for øje. Allerede i 1765 blev Andreas Frost selvejer, nemlig ved et den 2. januar dateret »Königl.er Allerhöchster Kauf-und Überlassungs Brief für Andreas Mogens Frost, über das Haus und die Koppel am Stenderupper Strande Amts Hadersleben,« hvilket dokument i dansk oversættelse lyder således: »Vi Frederik den Femte, af Guds nåde konge til Danmark, Norge, de venders og gothers, hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve af Oldenburg og Delmenhorst p. p. gøre hermed vitterligt: At vi efter allerunderdanigste andragende fra vor undersåt Andreas Mogens Frost, som ifølge vor konfirmation af 18. august 1760 har det ved Stenderup Strand i vort amt Haderslev beliggende hus og øvrige bygninger samt det dertil hørende kobbel for livstid i besiddelse, og efter vort rentekammers senere allerærbødigste forestilling ved vor specielle resolution af dags dato have solgt og overdraget ham nævnte hus med øvrige bygninger og kobbel til arv og eje (»erb-und eigenthümlich verkauft und überlassen haben«). Og sælge og overdrage atter til nævnte Andreas Mogens Frost det hidtil og på livstid i besiddelse hafte 11 fags hus ved Stenderup Strand med begge stalde på 21 fag og den ved huset liggende kobbel i kraft af dette åbne brev således, at han herefter skal for sig, sine arvinger og arvtagere nævnte stykke besidde og samme kunne pantsætte, afhænde og dermed skalte og valte som med sin øvrige arvede og ejendes ejendom (»übrigen erbeigenthümlichen Güthern«); så giver vi for os og vore arv-successorer til den suveræne landsregering udtrykkelig hermed afkald på vor hidtil hafte ejendomsret og ville derhos på enhver vis støtte og hævde impetranten [erhververen], hans arvinger og alle fremtidige besiddere af ejendommen. I øvrigt skal samme efter sit tilbud

derfor mod udlevering af dette erlægge i købesum halvtredsindstyve rigsdaler kurant og, så længe han selv besidder huset, i årlig afgift kun som hidtil svare seks rigsdaler kurant til vort derværende østredels amts register (amtstue). Derimod skal efter hans bortgang hans arvinger eller andre efterfølgere sammesteds årligen rigtig udrede otte rigsdaler kurant.

Hvorefter alle og enhver sig allerunderdanigst haver at rette.

Til bekræftelse under vor kongelige hånd og segl.

Givet på vor kongelige residens Christiansborg i København den 2. januar 1765.

Frederik R

(L. S.)

Reventlov Rosenkrantz A. Münd/Carstens«.

Ret lang tid gik der ikke, før der opstod uoverensstemmelse mellem de kongelige skovmyndigheder og Andreas Frost angående den skov, som fandtes på en del af det til ham overdragne stykke land. I skov-bøde-registret for Haderslev amt¹⁰ er, for så vidt angår den »til Andreas Mogensen i Stenderup skov til ejendom solgte kobbøl« for tiden 1765 til 1780 — 15 år — anført en række tilfælde, hvor ubekendte personer har fældet træer, ialt drejer det sig om ca. 30, navnlig ris-ege og ris-bøge.¹¹ Kun i et par tilfælde har man i registret tilkendegivet, hvem man havde mistanke til. For så vidt angår Andreas Frost, er særlig antegnet, at han i februar 1770 (1771?) har hugget »1 Buchen Stump« og herfor bødet 6 rd., at han i februar 1772 har tilvendt sig 1 bøg og »¹/₄ Fudereichen«¹² og herfor bødet 10 rd. 36 sk., og endelig, at han har fået en bøde på 10 rd. i anledning af en omkring 30. september 1780 stedfunden hugst af bøge-opvækst (til gærdsel). I 1782 var der en uoverensstemmelse mellem Andreas Frost og skovfoged Peter Hansen, hvilken sidste, så vidt ses, havde nedlagt forbud mod, at Frost lod sine får og svin græsse i den del af hans lod, som var skovbevokset. Over det nedlagte forbud havde Frost indgivet klage, og i den anledning havde amtmanden i Haderslev ved skrivelse af 17. maj 1782 udbedt sig en indberetning fra husfogden¹³ i Haderslev østeramt, Lassen. I skrivelse af 18. s. m. svarede husfogden, at han ikke kendte nærmere til Andreas Frosts klage eller til indholdet af hans købebrev, men han kunne

oplyse, at der ofte i skovlodden var sket udvisning af træ til kongelig tjeneste, og at Andreas Frost havde fået bøde, når han uden at begære udvisning havde fældet træer i skovlodden. I skrivelse af 26. august s. å. meddeler husfogden amtet, at han nu har læst en kopi af Frosts skøde. Købesummen, 50 rd., er overmåde ringe. Der står intet i købebrevet om den på jorden stående skov, og man skulle vel herefter snarest tro — siger husfogden — at den, når den ikke er undtaget, må følge med, men, siger han, visse grunde taler imod dette. Der plejer, når skoven medfølger, at være en udtrykkelig klausul om medfølge af skov, og her er værdien af træbevoksningen så stor, at købesummen ville være alt for ringe, selv om land og bygninger var skænket Andreas Frost. Husfogden nævner videre, at selv ejeren af den store »Stenderupgård« ikke har fået ejendomsret til den på hans jord stående skov. Husfogden nævner endvidere påny, at de kongelige betjente for øjnene af Frost har udvist træer til offentlig tjeneste og fremhæver, at der er udvist store ege til den kongelige flåde, uden at Andreas Frost har protesteret herimod, ligesom betjentene har udvist træer til Frost, som har betalt for dem, og endelig nævner han, at Frost ikke har påberåbt sig sin ejendomsret, når han har fået bøder for uden anvisning at hugge træer. Skrivelsen slutter med en udtalelse om, at Andreas Frost må sørge for at holde fårene etc. ude fra skovlodden. Også efter, at Andreas Frost i 1780 var ikendt bøde, må han have fået en bøde, idet det i en skrivelse af 26. maj 1783 fra amtmanden til husfoged Lassen omtales, at Frost har ansøgt om fritagelse for en ham pålagt bøde i anledning af fældning af en bøg under påberåbelse af sin ejendomsret til skoven eller om tilladelse for ham til at gøre sin ret gældende ad rettens vej. I skrivelsen udbeder amtmanden sig i den anledning en udtalelse fra husfogden. I skrivelse af 31. s. m. til amtmanden henviser husfogden påny til den ringe købesum og mener, at træbestanden, særligt egene, der står lige ved stranden, hører til de fineste i amtet, og at træbestanden vil kunne ansættes til en værdi af 2000 rd. 26 store ege skal være udvist til skibsbyggeri. I øvrigt henviser Lassen til sin indberetning af 26. august 1782. Den 1. juli 1783 meddeler Det kongelige Rentekammer afslag på andragendet om eftergivelse af bøden, idet man henviser til, at de foretagne udvisninger af træer til kongelig tjeneste og til

andrageren selv viser, at det offentlige har ejendomsretten til træbestanden. 25. oktober s. å. meddeler rentekammeret påny afslag til Andreas Frost. I en skrivelse af 7. april 1784 - antagelig til amtet - anslår husfogden en mildere tone end hidtil. Han kunne godt unde Andreas Frost at få overladt en del af træbevoksningen mod en rimelig betaling, men, føjer han så til, de bedste ege i amtet står nok her, og det ville næppe være tilrådeligt at sælge ham disse træer, som man selv har brug for. Husfogden udtaler videre, at han altid har ønsket, at der kunne istandbringes et magelæg m. h. t. skovlodden, men det er stødt på uovervindelige vanskeligheder. Han ville imidlertid ikke finde det ubilligt, om al tilvækst, som har nået en passende størrelse, blev overdraget Andreas Frost til ejendom mod betaling, medens træer til udvisning til offentlig tjeneste, bl. a. de nævnte ege, skulle undtages. 2. oktober 1787 anmoder amtmanden husfoged Lassen og overførster Schäffer om en betænkning i anledning af et andragende — vel sagtens om bødeftergivelse — fra Andreas Frost. De to embedsmænd svarer den 11. s. m. De henviser til tidligere undersøgelser, afgørelser og indberetninger. Af nyt anfører de, at de mange ege er ældre end Andreas Frost og hans fader, og at den gode tilvækst snarere skyldes forstvæsenet end andrageren, som man kun gennem tvangsmidler har kunnet holde fra at anvende bevoksningen til hegn (gærder). Af en påtegning på skrivelsen fremgår, at Andreas Frost under 10. november 1787 atter har fået afslag. I 1789 har der foreligget et andragende fra Andreas Frost om eventuelt ad rettens vej at få sin ejendomsret til skoven fastslået, og i den anledning fremkommer der en betænkning af 18. s. m. fra husfogden til amtmanden, i hvilken han gentager tidligere fremsatte argumenter for, at ejendomsretten ikke kan være hos Andreas Frost. Husfogden, som ellers tidligere har været ret velvilligt indstillet over for Andreas Frost, fremkommer nu med mindre venlige bemærkninger om denne. Der kan efter husfogdens mening ikke være tvivl om, at Frost ikke har ejendomsret til skoven. Sagen er undersøgt i de højeste instanser, og han kan ikke forestille sig, at sagen skal undersøges og afgøres for fjerde gang. Men hvis det skulle ske, at Frost fik tilladelse til at anlægge sag, så mener Lassen m. h. t. spørgsmålet om fri proces, at meddelelse af sådan under hensyn til andragerens formueforhold vil være »allermindst

passende«. I slutningen af skrivelsen kommer Lassen dog ind på, at det tidspunkt er kommet, da fæstere — der menes vel sådanne, som nu skal have deres ejendom overdraget til selveje — skal have ejendomsret til de på deres jorder stående skove, imod at de yder betaling herfor. Påny bliver han imidlertid betænkelig m. h. t. det foreliggende tilfælde, idet han siger, at det vil blive svært at overlade Frost de på hans skovlod stående smukke ege, som er fundet egnede til skibsbyggeri, men derimod mener han, at man ved mageskifte plus betaling kan hjælpe ham til en skovpart. I skrivelse af 19. marts s. å. fra Haderslev amt til Andreas Frost meddeles der denne besked om, at hans påståede ejendomsret påny har været genstand for undersøgelse, men er fundet ugrundet, hvorfor der efter rentekammerets resolution af 10. s. m. påny meddeles ham afslag, men samtidig tilkendegives ham, at vil han ikke indgå på det tilbudte magelæg, skal det ikke være ham forment at søge sin ret ad rettens vej. Det tilføjes, at fri proces ikke vil kunne meddeles ham af det kongelige rentekammer, men må søges på vedkommende hjemsted.

I sin kamp for det, som Andreas Frost, i alt fald fra et vist tidspunkt, har anset for sin ret, havde han fra regeringens og dens myndigheders side stort set mødt en afvisende holdning, men i h. t. nævnte skrivelse af 19. marts var der dog — som man ser — givet tilladelse for ham til at søge sin ret ad rettens vej.

Her, hvor det drejede sig om lovligheden af øvrighedshandlinger, kunne der næppe være tvivl om, at øvrigheden selv måtte give tilladelse til sagsanlæg.¹⁴

Det var imod rentekammeret, under hvilket skovvæsenet sorterede, at Andreas Frost måtte føre den sag, han havde fået tilladelse til at anlægge. Det måtte efter den tids synspunkter være givet, at en sag imod rentekammeret ikke kunne anlægges ved underret, jfr. herved et reskript af 23. februar 1655: »kein Unterrecht über Königl. Bestätungen zu erkennen«,¹⁵ og det var efter gældende bestemmelser fillige givet, at sagen — der førtes mod et af de kongelige kollegier — måtte anlægges ved Overretten i Gottorp som første instans. Denne ret var, efter at Frederik IV havde okkuperet den gottorpske del af Slesvig, blevet oprettet ved instruks af 4. november 1713.¹⁶ Overretten var for Slesvig både appelret for de underordnede domstoles afgørelser og første instans

— og sidste — i visse sager. Overretten havde som domstol »det sidste ord«, den var Slesvigs højesteret, idet myndighedsområdet for Højesteret i København ikke var udstrakt til Slesvig.¹⁷

Efter det anførte måtte Andreas Frosts første skridt på rettens vej være at andrage Overretten om indstævning af modparten. Det skete ved »allerunderdanigste forestilling og bøn« om indstævning af »hr. justitsråd og oversagfører (Obersachwalther) Küster for Det kongel. højlovlige Rentekammer«. ¹⁸ Bønskriftet (andragendet), der må anses dateret den 19. december 1790, lyder i dansk oversættelse således:

»Allernådigste p. p.

Min fader, Mogens Erichsen eller Frost, har tjent 12 år som staldknægt hos hs. kgl. maj. Frederik den Fjerde, højsalig ihukommelse.

I den daværende krig med svenskerne var hs. maj. som bekendt selv tilstede ved den danske armé, og min fader måtte følge med som rideknægt. I denne kvalitet måtte han altid blive i hs. kgl. maj.s nærhed, og havde han for sig den lykke alene at ledsage hs. kgl. maj. i det ulykkelige slag ved Gadebusch¹⁹ og på flugten alene at bistå ham på den ulykkelige retirade eller flugt, da hele armeen var splittet, at bringe hs. maj. i sikkerhed ad ukendte veje.

Opfyldt af allernådigste velvilje ved denne tjeneste lovede hs. maj. ham allerede undervejs i den kritiske situation et levebrød, og denne allerhøjeste nåde gentog hs. kgl. maj. på slottet i Kolding. Han lod min fader kalde og befalede allernådigst, at han nu skulle udbede sig noget.

Og så bad min fader, at hs. maj. ville være så nådig at skænke ham det ved Stenderup Strand liggende hus med tilliggende for sig, sin kone og sine børn. Og herpå erholdt da også min fader den allerhøjeste koncession under 27. december 1716, hvori nydelsen og brugen af dette sted blev tilskrevet ham.

Han giftede sig senere og avlede 3 sønner, af hvilke jeg er den næstældste, og een datter i dette ægteskab. Nu døde min fader, min moder giftede sig igen, erholdt påny den allerhøjeste konfirmation under 1. april 1747.²⁰ Min stedfader, gammel og svag, kunne imidlertid ikke føre husholdningen ret længe, han overdrog

den derfor til mig med min ældste broders billigelse. Jeg søgte herpå den kgl. allerhøjeste konfirmation, som jeg også erholdt under 18. august 1760.

Denne indsendte jeg atter og bad om, at man ville overlade mig dette sted med tilbehør (cum pertinentiis) mod erlæggelse af en købesum på 50 rd. og de årlige afgifter af 6 rd., så længe jeg levede, men efter min død årligt 8 rd. som arv og ejendom til evige tider, hvorover jeg da for mig, mine børn og efterkommere erholdt det kgl. allerhøjeste skøde af 2. januar 1765, hvori hs. kgl. maj. har frasagt sig enhver dertil havende ejendomsret og overdraget stedet med tilbehør (cum pertinentiis) til mig, mine børn og efterkommere til evige tider som sand uindskrænket ejendom og samtidig allernådigst lovet at beskytte mig, mine arvinger og alle fremtidige besiddere i ejendommen på alle måder. Ved denne afståelse og ved bebyrdende adkomst erhvervede ejendomsret tilkommer mig da vel også ejendomsretten til det på dette steds jorder stående skovstykke, som da også allerede min fader og dennes efterfølger har udnyttet og brugt som sådant.

Da jeg nu også for 2 eller 3 år siden udøvede denne min mig tilkommende og hidtil udøvede ret dertil, blev jeg af hr. jægermesteren desårsag sat under tiltale og anset med en bøde; jeg ansøgte desangående til det højlovlige kammer, men erholdt da vedlagte besked under 19. marts 1789, at min ansøgning ikke var at imødekomme, men hvis jeg ikke var tilfreds med ombytning af min jord mod jord af bedre eller samme godhed, der ikke manglede beliggenhed eller bekvemmelighed, skulle det være mig uforment at afgøre mine rettigheder ad rettens vej.

Bøden har jeg ganske vist måttet betale efter denne besked, men det er dog allernådigst blevet mig tilstået at afgøre mine rettigheder ad rettens ordentlige vej mod Det kgl. højlovlige Rentekammer.

Og dette begrundet jeg da på den ovenanførte kendsgerning, hvortil jeg så henviser, idet jeg uddyber:

1. derpå, at dette sted med hvad dertil hører, pertinentier (tilbehør), er blevet overdraget til min fader af ren nåde (se herfter ndfr. andragerens argumentation i hans indlæg ad 1).

2. at selv om man ville tilskrive denne overladelse af ren nåde kvaliteten fæste, som dog vel ikke kan ske, har jeg gennem det senere mig tilståede kongelige skøde selv erhvervet den fuldstændige ejendomsret dertil ved bebyrdende adkomst (titulo onoroso), og skovstykket har derved bevaret natur af ejendom for mig og af bondeskov.
3. at da den uindskrænkede ejendomsret til bygningerne og jorderne i skødet af 2. januar 1765 allerhøjest er tilskrevet mig, blev der ingen undtagelse gjort med det derpå stående skovstykke, hvilket dog havde måttet ske, da skovstykket også som rodfæstet frugt af jorden følger jorden, tilkommer ejendomsretten dertil altså også mig; og
4. af den grund, at dette skovstykke ikke kan betragtes som et regale, fordi hs. kgl. maj. udtrykkeligt har frasagt sig ejendomsretten dertil, og jeg og mine forgængere på stedet også har erhvervet denne gennem en mere end 30 år virkelig (actualiter) udøvet ejendomsret, således at ejendomsretten dertil eventualiter er præskriberet [til fordel] for mig.
5. i lige måde, at dette skovstykke også for størstedelen først har fået sin eksistens efter 1716.

Af disse grunde tror jeg ved en nærmere udvikling og forhandling at kunne hævde ejendomsretten til dette på min jord stående skovstykke.

Hvorfor jeg da efter den mig allernådigst tilståede tilladelse allerunderdanigst ansøger om allernådigst at lade mig tilstå citation og indstævning angående formentlig unddragelse af den mig tilkommende uindskrænkede ejendomsret til det på mine jorder ved Stenderup Strand stående skovstykke, så vidt dette angår mod hr. justitsråd og oversagfører Küster for Det kongelige Rentekammer under de sædvanlige klausuler og advarsler og efter rækkefølgen i den kommende retsliste.

Herom p. p.

Andragendet er affattet af en person ved navn Feddersen, men om denne er en for Andreas Frost beskikket eller af denne antaget sagfører eller en anden jurist, muligt en ved Overretten i Gøttrup ansat, får stå hen. At andragendet er affattet i Slesvig, synes

imidlertid ret givet, idet det lyder på »Slesvig den 19. december 1790«, og citationen, indstævningen er dateret den 21. s. m. Indstævningen, som er en af retten udfærdiget stævning, en retsstævning, er sålydende: »Efter vedføjede allerunderdanigste bønsskrift (andragende) fra Andreas Mogensen Frost af Stenderup Strand, Haderslev amt, mod hr. justitsråd og oversagfører Küster for Det kgl. Rentekammer angående stævning bliver af hs. kgl. maj. sagsøgte på Det kgl. Rentekammers vegne herved en gang for alle altså definitivt citeret og indkaldt til på lovlig vis at møde for hervedværende kgl. overret efter rækkefølgen i den kommende retsliste for at påhøre, hvad klageren da vil lade andrage og ansøge mod ham angående formentlig unddragelse af den ham tilkommende ejendomsret til det på hans jorder ved Stenderup Strand værende skovstykke, at påhøre og svare derpå og afvente rettens kendelse efter sagens nødvendige behandling. Med den udtrykkelige advarsel, at hvad enten han møder eller ej, at der ikke desto mindre på den mødende parts krav skal ske i retten, hvad der er i overensstemmelse med loven.

Til bekræftelse etc. etc. Givet etc.

Gottorp, den 21. december 1790.

(L. S.) Jügert Carstens / Lobedanz

Den 21. september 1791 tilskrev Küster husfoged Lassen, at rentekammeret havde udbedt sig en betænkning hos ham. Küster nævner de tre mod Andreas Frost tidligere anførte argumenter: 1. Udvisningen af træ til kongelig tjeneste. 2. Do. af do. til Frost selv og 3. Dennes betaling af bøder pålagt ham for uden anvisning at have fældet nogle træer, og oversagføreren udbeder sig skriftlig dokumentation for rigtigheden af disse omstændigheder ved protokoludskrift etc. I skrivelse af 28. s. m. svarer Lassen ved at henvise til tre ekstrakter, som indeholder de fornødne oplysninger, nemlig ekstrakt nr. 1 indeholdende oplysning om, at der til den kongelige flåde den 23. januar 1776 er udvist forskellige ege, ekstrakt nr. 2 udvisende, at Andreas Frost ligesom andre fæstefolk har fået træ udvist mod betaling, og ekstrakt nr. 3 indeholdende dokumentation for, at Frost ofte, ligesom andre fæstefolk, for tilvendt træ har måttet yde erstatning og betale bøder.

Lassen gentager derhos, at træbestanden kan ansættes til en værdi af mindst 2000 rd.

Først den 18. oktober 1791 blev sagen berammet til foretagelse i retten. Dette fremgår af sålydende tilkendegivelse:

Eftersom den af Andreas Mogensen Frost af Stenderup Strand, Haderslev amt, mod justitsråd og oversagfører Küster på Det kongelige Rentekammers vegne her indstævnte sag angående en omstridt skov etc. ikke er blevet opført i den nuværende retsliste.

Så bliver til forhandling af samme terminus herved berammet til den 28. november h. ai.

Vitterligt under hostrykte kgl. segl.

Givet i Overretten på Gottorp Slot den 18. oktober 1791.

Jügert F. C. von Boye / Lobedanz

(L. S.)

Blandt de gamle slægtpapirer er fundet to indlæg, et fra hver side, begge udaterede. Man kan med temmelig stor sikkerhed gå ud fra, at indlæggene ikke indeholder parternes procedure i en skriftligt procederet sag. Det ville i så fald have været utænkeligt, om der ikke havde været afgivet yderligere indlæg, og navnlig, at sagsøgeren havde undladt at svare på sagsøgtens kraftige argumentation m. h. t. sagsøgerens passivitet over for udvisning af træ, dels til flåden, dels til ham selv år efter år, se herom nedenfor, og det skulle være mærkeligt, om disse yderligere indlæg, hvis de havde eksisteret, ikke havde været blandt sagsøgerens papirer — i hvert fald i afskrift — og dermed blandt de gamle slægtpapirer, ligesom de to første indlæg. Men hertil kommer, at instruksens af 1773 — ved hvilken instruksens af 1713 fornyedes — siger, at den mundtlige procedure skulle opretholdes, og nærværende sag blev procederet kun ca. 20 år efter. Man må gå ud fra, at proceduren for Overretten i Gottorp i 1790—1792 normalt sluttede med en mundtlig domsforhandling; og at en sådan har fundet sted i nærværende sag, støttes af de udtryk, der i dommen bruges om, hvad der er lagt til grund for sagens afgørelse. Men forud for den mundtlige domsforhandling er altså gået en skriftlig forberedelse. Det var vel nok det mest almindelige, at der foruden de to første indlæg blev afgivet replik og duplik, men nødvendigt var det ikke, og instruksens af 1773 indeholder i øvrigt en bemærkning om ind-

skrænking af benyttelsen af replik og duplik. I alt fald var sådanne ikke påkrævede, når sagen skulle procederes mundtligt, og parterne gennem de to indlæg var gjort bekendt med hinandens argumenter. Hvad sagsøgte indlæg angår, kunne det se ud, som om sagsøgte agtede at bruge det som grundlag for sit foredrag, idet der i margenen findes en række ekstrakt-notater, der gengiver indholdet af det afsnit, ud for hvilket vedkommende notat er placeret.²¹

De nævnte forefundne indlæg er meget lange, og pladsen tillader ikke en gengivelse in extenso, men denne må indskrænkes til at omfatte enkelte passager og i øvrigt indholdet i hovedtræk. Alt i alt bliver gengivelsen dog ret fyldig, idet læseren kun i så fald kan få et virkeligt indblik i, hvordan den tids procedører argumenterede. Det er i så henseende interessant at se, hvordan indlæggene systematisk er inddelt i paragraffer.²² Andreas Frosts indlæg må ganske givet være udarbejdet af en jurist, vel sagtens af en sagfører, men oplysning herom foreligger ikke. Forudsat at sagen har været mundtlig domsforhandlet — hvad man som nævnt må gå ud fra —, må sagsøgeren også under domsforhandlingen have været repræsenteret af en sagfører. Det kan ikke antages, at domsforhandling har fundet sted på den dag, til hvilken sagen var berammet, nemlig den 28. november 1791, idet dommen først blev afsagt næsten et år senere.

Andreas Frosts indlæg indledes således:

For denne højærværdige ret møder Andreas Mogensen Frost af Stenderup Strand, Haderslev amt, som sagsøger mod hr. justitsråd og oversagfører Küster for sagsøgte, Det kgl. højlovlige Rentekammer, angående uretmæssig unddragelse af den sagsøgeren tilkommende uindskrænkede ejendomsret til den skov, der står på hans jorder ved Stenderup Strand, så vidt denne angår.

Sagsøgeren reserverer sig [sin stilling til] afgørelsen af sagen (litis decisorium) samt alle ham ellers tilkommende rettigheder og beføjelser og vil til begrundelse af søgsmålet beråbe sig på efterfølgende kendsgerninger, og hvad deraf kan udledes (factum cum deductione):

§ 1

Her nævnes, hvad der i sagsøgerens andragende om indstæv-

ning er anført om Mogens Frosts bistand til Frederik IV i slaget ved Gadebusch.

§ 2

Her omtales det i nævnte andragende indeholdte kongelige løfte m. v. og Mogens Frosts derefter fremsatte ønske om overladelse af ejendommen ved Stenderup Strand, og indholdet af den kongelige koncession af 27. december 1716 gengives.

§ 3

Der henvises her kort til indholdet af koncessionen af 1716, og sagsøgeren bemærker: »Med hensyn til skoven, der måske den gang endnu ikke havde eksisteret, eller selv om den allerede havde været der, blev ingen reservation gjort«. Derefter gengives, hvad der i nævnte andragende er indeholdt om senere koncessionshavere, herunder, at han selv fik koncession i 1760, og at han i 1765 fik skøde på ejendommen, hvilket skødes indhold gengives.

§ 4

Det gentages, hvad der i andragendet siges om sagsøgerens forfædres (forgængeres) udnyttelse af skoven, og sagsøgeren nævner, at han har købt ejendommen med frasigelse fra det allerhøjeste herskabs side af eventuel ejendomsret, så at ingen skulle kunne genere ham i nydelsen og brugen af skovstykket. Videre gentager sagsøgeren, at der blev pålagt ham bøder, da han huggede i skovstykket, at hans ansøgning om eftergivelse ikke blev imødekommet, og at han sluttelig fik besked om, at det ikke skulle være ham forment at gå rettens vej.

Sagsøgeren går derefter over til at anføre sine søgsmålsgrunde, som i det væsentlige er en uddybning af de i andragendet om indstævning anførte, og her vil blive betegnet med de samme tal.

Som sagsøgerens søgsmålsgrund 1 anføres: Ejendommen er, med hvad dertil hører, af ren nåde (cum pertinentiis ex mera gratia) af Frederik IV overdraget sagsøgerens fader og dennes hustru og børn til uindskrænket nydelse, og det kan vel ikke have været kongens mening at beholde for sig de på grunden stående træer, som sandsynligvis før indhegningen i 1649 slet ikke eksisterede, og der er i koncessionen af 1716 ikke sket nogen reservation m. h. t. skoven. Alt er sket til gunst for klagerens fader. Kongen har ikke villet skænke det mindre, men det meste, »hvilket

da også er den retlige udlægning af alle handlinger, der er foretaget som begunstigende eller af ren nåde«.

§ 5

Som sagsøgerens søgsmålsgrund 2 anføres her: uanset om den under 1. ommeldte overdragelse kunne betegnes som fæste — hvad den vel ikke kan — har sagsøgeren ved det senere meddelte skøde med bebyrdende adkomst (titulo onoroso) erhvervet den fulde ejendomsret, og skovstykket er derved blevet sagsøgerens ejendom. Efter skødets indhold må sagsøgeren skalte og valte med ejendommen som sin egen, og kongen har frasagt sig alle de ejendomsrettigheder, han eventuelt måtte have til den, ligesom han har lovet at beskytte og håndhæve sagsøgerens ret.

Som sagsøgerens søgsmålsgrund 3 anføres: Ej heller i skødet er gjort nogen undtagelse m. h. t. den på ejendommen voksende skov. Skulle man fortolke skødet, måtte fortolkningen gå sagsøgte imod, »fordi der fra dennes side skulle have været talt tydeligt, eller skoven skulle have været reserveret«, så meget mere som det ved overdragelsen var rentekammeret bekendt, at der var skov på ejendommen. Køb »over en bank« (emptio per aversionem) sluttes imidlertid derved (eller: Ved køb »på slump« m. h. t. salgsgenstandens omfang forstås), at salget begynder med en fastslået genstand til en almindelig pris, jfr. Bøh. Dorn 1. dec. 332-. Hus og jord er den genstand, hvormed køb begynder, skoven er et accessorium, en tilvækst, med hensyn til hvilken der fra begyndelsen ingen undtagelse er gjort, altså må det antages, at den er blevet solgt med per aversionem.²³ Tilmed gælder det her, at ejendommen er opstået på en særlig måde, idet den fra gammel tid har været indhegnet og vel endog først efter sket indhegning er blevet bevokset med skov, så at den grundsætning, der formentlig vil blive anført fra den anden side, at alle skovstykker, som ikke er bondeskov, er fæsteskov eller et kongeligt regale, ikke kan gælde her.

§ 6

Her siges bl. a.: Fornævnte grundsætning kan vel kun gælde, når der er tale om et fritliggende, ikke indhegnet, skovstykke, hvor jorden og skoven er et regale. Men her, hvor jorden uden indskrænkning er solgt som sand, uindskrænket ejendom, hvor

der ikke er sket nogen reservation m. h. t. skovstykket ved den første erhvervelse af ejendommen efter 1649 eller senere, vil grundsætningen ikke passe. Men selv om man ville betragte skovstykket som regale, kan klageren ved dette særlige køb godtgøre adkomst, hvormed han har opnået det. Sagsøgeren og hans formænd på dette i mere end 150 år indhegnede sted har indhegnet og plejet skoven.

Som sagsøgerens søgsmålsgrund 5 anføres videre: Denne [skoven] er altså først kommet til eksistens i løbet af disse 150 år.

Fæsteskov er den heller ikke, selv ikke efter skov- og jagtforordningen:²⁴ »alle skovstykker, der findes ved vore undersåtters fæstegårde, er vor ejendom, og fæstehaveren har ingen yderligere rettigheder dertil, end vi indrømmer ham ved det af os tilståede fæstebrev«. Thi her er der intet fæstegods, men en ren ved bebyrdende adkomst (titulo onoroso) velerhvervet, uindskrænket ejendom. Da den nu ikke er en fæsteskov, så må den være herreløs ejendom eller regale, hvis den skal kunne anfægtes af sagsøgte. Men det er den ikke, thi den har været indhegnet i mere end 100 år og næret og plejet af sagsøgerens forgængere. Skov- og jagtforordningen erklærer for den allerhøjeste vilje, at hs. kgl. maj. ikke vil krænke sine undersåtters velerhvervede ejendomsret med hensyn til ejendomsskov, men lade enhver frit skalte og valte dermed.²⁵ I nærværende tilfælde findes ingen reservation. Alle dokumenter og den allerhøjeste viljesytring fra hs. maj. beviser jo tydeligt, at hs. maj. stiltiende og udtrykkeligt har frasagt sig ejendomsretten til dette skovstykke, jfr. ordene i skødet: »skalte og valte med dette grundstykke som med sin sande ejendom, selv til at pantsætte og afhænde det«.

Der gælder jo den almindelige grundsætning, at tilvæksten af rodfast frugt på et grundstykke, hvortil ubestrideligt også træerne hører,²⁶ også følger det solgte grundstykke, selv om der end ikke er sket omtale deraf i skødet.

Af disse retlige grunde følger, at sagsøgeren ved købet af grundstykket også har fået en ejers velerhvervede ret til den derpå stående skov, og at denne hører med i købet.

§ 7

Her anføres: Da nu denne ret for sagsøgeren og hans forgæn-

gere ikke er blevet indskrænket, så vidt de har villet udøve den, og da der ikke er formodning for, at den allerhøjeste landsregering vil lægge hindringer i vejen for en velerhvervet ret for sine undersåtter og endnu mindre tilføje dem en uret — hs. maj. har tilladt sagsøgeren at lade denne sag afgøre ad rettens vej —, så vil også den grund finde anvendelse for den høje ret.

§ 8

Hertil kommer, anfører sagsøgeren videre, at regaler eller herreløst gods kan erhverves ved bevilling og ved sædvane (per concessionem et per consuetudinem). Sagsøgeren henviser herved til det tidligere anførte. Derefter tilføjes som sagsøgerens (eventuelle) søgsmålsgrund 4: »Klageren bør vel altså ikke en gang yderligere anføre, at ejendomsretten ved langvarig brug (ex longo usu) af ham og hans forgængere på stedet tilkommer ham... Med udtrykkelig protestation (betoning) af ikke at indlade sig på den 4. grund i sit andragende om indstævning, hvad årgammel ret angår, vil han kun eventualiter... anføre..., at han og hans forgængere på stedet ved en mere end 30 år actualiter udøvet besiddelse af ejendomsretten dertil har vundet hævde på denne (d.v.s. andres ejendomsret)«²⁷

§ 9

Her anfører sagsøgeren: At klageren har måttet betale bøder, kan heller ikke skade hans sag. Hverken forstbetjentene eller sagsøgte havde ret til at ikende ham bøder. Statskassen har nemlig ikke ret til at beslaglægge ejendom, som en anden allerede besidder, uden retslig prøvelse i dennes påhør, jfr. Mevius p 111 dec. 112.²⁸

Sagsøgeren var besidder (possessor), og besidderen har ret til at rejse indsigelser, og da må statskassen (fiscus) ikke indlede executionen, tilmed da der her af sagsøgeren ikke var anført simpel besiddelse (nuda possessio), men adkomst (titulus). Det er altså også en selvfølge, at den retstridigt afkrævede bøde bliver betalt tilbage. Altså beder sagsøgeren ligeledes at kende for ret: at den uindskrænkede ejendomsret til det på hans jorder ved Stenderup Strand stående skovstykke ikke alene rettelig tilkommer ham, men at det højlovlige rentekammer må blive tilpligtet

at tilbagebetale de erlagte bødepenge og erstatte omkostningerne ved denne proces«.

Rentekammerets indlæg

indledes således: Før denne højærværdige ret møder da også ligeledes justitsråd og oversagfører Hinrich Ulrich Küster i Slesvig på Det kgl. Rentekammers vegne som sagsøgt (citusus og implo-ratus) mod Andreas Mogensen Frost af Stenderup som sagsøger (citant og implorant): ang. prætenderet ejendomsret til det på sagsøgerens grund stående kgl. skovstykke, så vidt dette angår.

Sagsøgte reserverer sig, hvad der kan reserveres af rettigheder og edsaflæggelser,²⁹ hvad sagens afgørelse angår, kræver han over for den anmassende sagsøger: frifindelse for den ubegrundede klage og dermed (også) for den dårlige (skrøbelige) retssag og henviser til begrundelse deraf til efterfølgende korte historiske redegørelse med dertil hørende juridiske udlægning (deductione juris).

§§ 1, 2 og 3

indeholder alle en historisk fremstilling m. h. t. de forskellige koncessionshavere og sagsøgerens erhvervelse af ejendomsret ved skøde i 1765.

§ 4

Her gengives skødets indhold.

§ 5

Her siges bl. a.: »Men den derpå stående anselige skov, i øjeblikket mindst 2—3000 rd. værd, har ikke været indbefattet under således skete køb og salg, eftersom disse udtrykkeligt kun har omfattet jordlod og bygninger, hvorefter købesummen på 50 rd da også har rettet sig...«

§ 6

Her siges, at på den hos den allerhøjeste landsherre forblevne ejendomsret til skoven begrundes sig, at allerhøjstsamme har tiltaget sig alle rettigheder og herligheder og ladet dem udøve af forstbetjentene.

§ 7

Her uddybes dette. Det nævnes således, at forstbetjentene i 1776 med tilkaldelse af en kgl. skibstømrersvend og dennes hjælpere har udsøgt 32 ege til kgl. skibsbygning og ladet dem fælde og bringe bort til dette formål, »uden at sagsøgeren har moveret sig i det ringeste derimod eller gjort nogen fordring på erstatning for værdien«, hvilket alt fremgår af ekstrakten af husfogedprotokollen. Endvidere nævnes, at forstembedsmændene i hvert år fra 1765 til 1787 har udvist sagsøgeren og dennes stedfader, Jep Siemensen, 2 bøge fra omstridte skov for den ved taksation udfundne værdi, og at den kgl. kasse har fået disse træer betalt med rede penge, hvilket også fremgår af husfogdens protokol, hvortil henvises. Endelig bemærkes, at det fremgår af Haderslev amts skovbøderegnskab fra 1765 til 1790, at alle begåede skovforseelser er blevet undersøgt af skov- og jagt-bøde-sessionen, at de skyldige er blevet straffet, også sagsøgeren, hvis han var blandt dem, og at det træ, som var blevet fundet, var blevet solgt for kgl. regning. Særligt bemærkes, at Det kgl. Rentekammers besked af 1. juli 1783 viser, at sagsøgeren den 30. april s. å. på grund af tilegnelse af nogle træer³⁰ var blevet sat i bøde, at han havde søgt hs. kgl. maj. om eftergivelse under foregivende af sin ejendomsret til skoven, men at han derpå to gange har erholdt en begrundet besked (afslag), og at han har acqieseret derved.

§ 8

Her siges, at det har forbavset rentekammeret, at sagsøgeren under udskiftningen af landsbyen Stenderups jorder³¹ har gjort gældende, at ejendomsretten til skoven tilkom ham, og rentekammeret har derfor også set sig foranlediget til at tilkendegive sagsøgeren, at han i alt fald »extraherer sine formentlige rettigheder ved stævning mod rentekammeret i ovennævnte sags principale påstand (litis puncto principali) og til opnåelse deraf anfører i andragendet om indstævning: 1 ... 2 ... 3 ... 4 ... 5 ...«. Her nævnes sagsøgerens i andragendet anførte argumenter, som sagsøgte derefter argumenterer imod — i hovedtræk således:

Sagsøgerens søgsmålsgrund 1 imødegår sagsøgte således i

§ 10³²

1. at det ikke er afgørende, om sagsøgerens fader har fået ejen-

dommen overladt af ren nåde efter ansøgning eller af anden grund. 2. idet det, efter at sagsøgeren i 1765 har erhvervet ejendomsret til ejendommen, ikke kommer an på det forbigangne. 3. men imidlertid (iøvrigt) er der kun tilstået sagsøgerens fader og dennes børn livsvarig benyttelse af jorden og beboelse af de derpå stående bygninger. 4. og overladelsen har på ingen måde udstrakt sig til ejendomsretten til skoven. 5. men når faderen ikke har fået anden ret end at bruge grunden og bygningerne, altså nyde det udbytte, som grunden sædvanligvis eller ved bedre dyrkning plejer at frembringe. 6. så har han (sagsøgeren) ikke været berettiget til at »omhugge« skoven. 7. og det er også fejlagtigt af sagsøgeren at hævde, at det aldrig kan have været kongens hensigt at beholde skoven for sig selv. 8. idet det tværtimod er en selvfølge, at retten til at disponere over skoven som en ejer på ingen måde blev givet med.

Sagsøgerens søgsmålsgrunde 2 og 3 imødegår sagsøgte i §§ 11, 12, 13 og 14 således:

§ 11

1. Den efter nogle retslæreres mening gældende formodningsregel, at den, der køber landejendom med alt tilbehør, har købt den derpå stående skov, gælder ikke her, hvor der kun er blevet solgt de på en vis jordlod stående bygninger sammen med jordloden og ikke mere, og hvor 2. skødet af 1765 specificerer hvert stykke, 3. idet først anføres det, som sagsøgerens fader og han selv har fået overladt i h. t. koncessionen, nemlig a) huset og de øvrige bygninger samt b) den dertil hørende jordlod, og derefter angives, hvad der sælges til sagsøgeren, idet det hedder »a) omtalte hus på 11 fag med tilhørende bygninger på 21 fag og b) den ved huset liggende jordlod«. Men, siger sagsøgte videre, med hensyn til den skov, der står på den, bliver der iagttaget dyb tavshed, hvilket ligeledes 4. sker med det ellers i skøderne forekommende generelle udtryk, »at sælgeren medoverlader og overdrager til køberen alle til det solgte grundstykke hørende pertinentier, hvortil ejendomsretten havde tilkommet sælgeren som hidtidig ejer til det hele«. 5. Efter den udtrykkelige nævnelse af hvert stykke for sig, men ikke skoven, og undladelse af at bruge et generelt udtryk, 6. har det ikke været nødvendigt med en undtagelse med hensyn til den ikke medsolgte skov, såsom både køber og sælger i forvejen

var klar over, hvad der blev solgt, nemlig bygninger og jordlod. At der kun var solgt jord og bygninger, bekræftes også af 7. at købesummen blev aftalt til kun 50 rd. Ikke tænkeligt, at en skov til en værdi af 2—3000 rd. skulle være fulgt med, at sagsøgeren skulle være kommet på den tanke at tilbyde sin landsherre en så ubetydelig sum, eller at de over- og underordnede forstembedsmænd har tilrådet rentekammeret at overlade sagsøgeren ejendomsretten til en skov af mindst 2000 rd.s værdi som en tilgift til jordlod og bygninger.

§ 12

Sagsøgerens nævnte argumenter kan i alt fald ikke holde over for den kendsgerning, at sagsøgeren årligt fra 1765 til 1788 »i een og uafbrudt rækkefølge«, altså 22 gange umiddelbart efter hinanden har ladet sig udvise træ til sin fyring, ladet det vurdere og betalt det til den kongelige kasse. Dette er et ubestrideligt bevis for, at ejendomsretten til skoven er forblevet hos hs. maj.

§ 13

Den omstændighed, at sagsøgeren og andre, som uden udvisning havde tilegnet sig træ fra omstridte skov, ved skov-bødetings-sessionen i Haderslev fra 1767 til 1790 er blevet anset med bøder og tilpligtet at erstatte træets værdi, ligesom det, at sagsøgerens ansøgning om eftergivelse af bøde i 1783 er blevet afvist, viser, at ejendomsretten til skoven er forblevet hos kongen.

§ 14

Også den i 1776 skete udsøgning, mærkning, senere fældning og bortskaffelse af 29 [tidligere er sagt 32] ege til brug for den kongelige skibsbygning taler imod sagsøgerens påstand om ejendomsret. Skulle sagsøgeren, hvis han havde haft eller troet at have ejendomsretten til disse træer, roligt have set til, at det kongelige forstamt lod de bedste egetræer i denne skov udsøge, fælde og aflevere til de kongelige skibsværfter »uden at skrigе højt derover, klage over vold og uret og om ikke andet dog i det mindste kræve erstatning for disse egetræers anselige værdi? Og skulle vel forstamtet have foretaget denne handling, hvis ejendomsretten ikke havde været hos hs. kgl. maj., og det [ikke havde] været fuldstændig overbevist derom«.

Sagsøgerens søgsmålsgrund 4 imødegås af sagsøgte således i

§ 15

Sagsøgeren har overhovedet ikke haft ejendomsret til jorden i 30 år, idet han først fik skøde på ejendommen i 1765. M. h. t. sagsøgerens videre argumentation om, at hs. maj. skulle have fra-skrevet sig ejendomsretten til skoven og sagsøgeren have udøvet ejendomsretten over den, anfører sagsøgte, at det modsatte er til-fældet, og at der i eet og alt i så henseende kan henvises til det foran anførte.

Sagsøgerens søgsmålsgrund 5 imødegås af sagsøgte således i

§ 16

Allerede i 1776 blev der, som tidligere nævnt, udvist til bygning af kongelige krigsskibe 32 ege, og disse må på den tid have været i det mindste 100 til 150 år gamle, og der står på jorden endnu nogle store ege og bøge, som har præg af høj alder. Men selv om samtlige træer måtte være vokset op og være blevet store efter 1716, »hvad gør så det til sagen«. Fra 1716 til 1765 tilhørte ejendomsretten til jorden ikke sagsøgeren og hans fader, men de havde den kun til brug og nydelse, og i den tid havde de ubestrideligt ikke den ringeste beføjelse til at fælde et opvoksende træ, og træernes vækst efter 1765 kan på grund af den korte tid ikke være af nogen særlig betydning. I øvrigt har sagsøgeren efter det foran udviklede ikke heller i denne tid haft ejendomsret til skoven.

»Og efter alt dette beder de sagsøgte på Det kongelige Rente-kammers vegne om at kende og erklære for ret, at sagsøgeren ikke må høres m. h. t. sine formentlige krav på ejendomsretten til om-spurgte på den sagsøgeren in anno 1765 ved køb overladte jordlod stående kgl. skov, men tværtimod med hensyn dertil fuldkommen afvises med erstatning af de rentekammeret derved forårsagede procesomkostninger«.

Herom p. p.

Vel lød instruksens på, at det skulle gå hurtigt, såvel med hen-syn til votering som domsafsigelse, men alligevel er der nok gået nogen tid mellem det tidspunkt, da sagen blev indladt, og dom-men blev afsagt, og vi benytter derfor »ventetiden« til at se på,

hvordan det på retssagens tidspunkt forholdt sig med ejendomsretten til og rådigheden over skovene i Slesvig.

I så henseende danner »Allgemeine neue Forst- und Jagtverordnung m. v.« af 2. juli 1784 grundlaget.³³ Forordningens 3. afdeling handler om fæsteskov. I § 31 siges, at »alle skove, som findes ved vore undersåtters fæstegårde, er vor ejendom«, og at »fæsteren ikke har anden ret dertil, end den, vi gennem vore forordninger og det ham meddelte fæstebrev har indrømmet ham«, hvorfor kronens betjente må våge over skovens opretholdelse og forbedring etc. I § 32 bestemmes, at fæsteren selv fører tilsyn med skoven, og at han har ansvaret for ulovlig tilegnelse. I § 33 bestemmes, at fæsteren, hvis han egenrådigt fælder træ, straffes som skovtyv. Der udvises fæsteren træ til plove, nytte- og hjultræ, til stave og fæstebygninger, men fæsteren skal for hvert træ plante 9 nye. I § 37 bestemmes, at der kun må hugges efter udvisning. I § 41 gives der detaillerede regler om udvisning af træer til de forskellige formål.³⁴

Om private ejendomsskove hedder det i 9. afdeling, § 130: »Alle og enhver, som har ejendomsskove, kan deri for sig selv og uden mellemkomst af forstbetjente til sit behov (»zu ihren Bedürfnissen«), men dog husholderisk (haushalterisch) og forstmæssigt (wirtschaftlich) fælde træ.³⁵ Men hvis de hugger så utilbørligt, at der er fare for skovens undergang, så må sådant forbydes dem af øvrigheden...«. I § 131 siges det, at enhver der trods forbud alligevel gør sig skyldig i utilbørlig fældning, bøder første gang med halvdelen af træets værdi, anden gang mister vedkommende hele dispositionsretten over skoven, og hugger han trods fratagen dispositionsret, anses han, »som om han havde tilegnet sig træet fra vore skove«. I § 136 siges, at ligesom man ikke på nogen måde har tænkt på at indskrænke vore undersåtters velerhvervede ejendomsret, men kun vil have den landsfaderlige opsigts og til gavn for efterkommerne sørge for, at letsindige ejere ikke ødelægger og misbruger deres skove til ubodelig skade for gården, så er det også landsfaderens vilje, at enhver ejer fremtidig beholder den husholderiske brug af sin skov, »sådan som han efter udgivne anordninger er berettiget til«. Efter denne bestemmelse må det antages, at den tidligere retstilstand har været — i det store og hele — som i § 130 angivet, se herved også den

gamle forst- og jagtforordning af 24. april 1737.³⁶ Ved patent af 15. juni 1785³⁷ dels ændres dels udbygges forstforordningen af 1784 på betydningsfuld måde. Til dennes §§ 130 og 136 bemærkes: Tilsyn skal føres ikke blot med fældning af træer, men også med skovens kultivering. Alle ejendomsskove skal derfor, hvor det er gørligt, indhegnes og friholdes for græsning. Nærmere undersøgelse og registrering af skovene skal til dette formål foranstaltes, og det bestemmes: at i det mindste så megen skov, som bestandig kræves til gårdens behov, bliver behørigt unddraget græsning og alene benyttet til skovkultur (kultivering). Drejer det sig derimod om skove, der ikke egner sig til indhegning, eller tilfælde, hvor græsning ikke ganske kan undværes, da forbliver de uindhegnede og benyttes i h. t. forstforordningen på husholdrisk måde.

Om det tilfælde, at en fæster bliver selvejer, at altså et fæstebrug går over til at blive selvejendom, indeholder forstforordningen ingen bestemmelser. Her må man søge til den juridiske teori. Efter fremstillingen hos Falck³⁸ må det antages, at behandlingen af skovene (skovspørgsmålet) ved afløsningen af fæsteejendom har været forskellig. I den første tid blev (de tidligere) fæstere for den skovudvisningsret, de hidtil havde haft, holdt skadesløse ved, at en del af den til fæstet hørende fæsteskov blev overdraget dem til ejendom. I denne forbindelse kan nævnes, at Walter Hase³⁹ har den opfattelse, at man fra regeringens side lagde vægt på, at der blev tillagt de nye selvejerbrug skov, og forfatteren gør nærmere rede for den praktiske udførelse. Herefter har det været meget betydelige skovparter, som på denne måde er blevet overdraget fra kronen til de nye selvejere.⁴⁰ — Falck anfører videre, at regeringen undertiden efter afløsningen beholdt træudvisningen uforandret (dette betyder vel, at regeringen beholdt skoven, men fortsatte uforandret med at udvise træ til den tidligere fæster, som nu var blevet selvejer). Senere søgte man fra regeringens side at befri skovene for den besværlige afgivelse af træ til indehaveren af det tidligere fæstested og overalt at stille som betingelse for overgang til selveje, at der gaves afkald på fortsat træudvisning.⁴¹

Den 11. sept. 1792 blev der så af Overretten afsagt sålydende
Dom:

I sagen Andreas Mogensen Frost ved Stenderup Strand i Haderslev amt som sagsøger imod vor justitsråd og oversagfører Küster for vort rentekammer som sagsøgt angående fornævnte: uretmæssig fravendelse af den sagsøgeren tilkommende uindskrænkede ejendomsret til den på hans landejendom ved Stenderup Strand værende skov så vidt denne angår.

Kender vi Christian den Syvende af Guds nåde konge til Danmark, Norge, de venders og gothers, hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken samt Oldenburg p. p. efter påhørt retslig foredragning, fremlagte skriftlige dokumenter (bevisligheder) og efter moden overvejelse af alt dette for ret, at sagsøgte vort rentekammer med rette (jure) vil være at frifinde for sagsøgerens søgsmål, ligesom denne også vil have at erstatte sagsøgte de af denne proces forårsagede omkostninger efter forudgående nedsettelse af disse.⁴²

Publiceret i Overretten på vort slot.

Gottorp, den 11. september 1792.

(L. S.) v. Jügert Carstens / Valentiner

Det er ikke meningen her punkt for punkt at gennemgå parternes argumenter, veje dem imod hinanden og udtale sig om, hvorvidt dommens resultat er rigtigt. Dommen indeholder ikke nogensomhelst begrundelse, og den blev afsagt for små 200 år siden under retlige forhold, som ikke nu kan fastlægges og fremstilles helt præcist. På den anden side vil det være naturligt at trække sagens hovedlinjer op, såvel m. h. t. hvad der ved sagens behandling har kunnet lægges til grund, som m. h. t. hvilke argumenter der i særlig grad må antages at have haft betydning for sagens afgørelse.

M. h. t. selve ejendommen kan det fastslås, at den allerede i 1649 er blevet indhegnet, se herved koncessionen af 1716, og der må derhos gås ud fra, at ejendommen kort efter 1649 er blevet bebygget, jfr. at det af den tidligere omtalte undersøgelsesbeskrivelse fra 1708—1715 vedrørende Haderslev amt fremgår, at huset da var ganske brøstfældigt. Endvidere må lægges til grund, at der i adskillige år før 1716 har været skov på en del af jordlodden, idet der i 1776 voksede så store ege på den, at de kunne benyttes

til bygning af flådens skibe. Endelig må det være uomtvisteligt, at Andreas Frost i 1765 har fået fuld ejendomsret til det, der blev overdraget til ham ved skødet.

Noget usikkert ligger det m. h. t., hvilken udnyttelsesret Mogens Frost og Andreas Frost i kraft af deres stilling som brugere har haft til skoven. Formelt var de ikke fæstere, idet deres brugsret beroede på en kongelig koncession og ikke på et fæstebrev. Det ligger nær at sidestille dem med kronens fæstere, Mogens Frost med en arvefæster og Andreas Frost med en livsfæster, men nogen egentlig oplysning om, hvorvidt de har haft udnyttelsesret til skoven svarende til den, der antagelig også før forordningen af 1784 var tillagt fæstere, har man ikke, udover at Andreas Frost i sit andragende om indstævning nævner, at faderen og dennes efterfølger har udnyttet og brugt skovstykket som sådant, og for så vidt angår disse brugere foreligger der ikke noget om uoverensstemmelser mellem dem og skovmyndighederne (f. s. v. angår Mogens Frost faldt hans brugstid i øvrigt før både forordningen af 1737 og 1784). M. h. t. Andreas Frosts udnyttelse af skoven, medens han var bruger, foreligger der ikke oplysninger, idet bemærkningen i hans andragende om indstævning og i hans indlæg om tidligere hugst antagelig kun har hensyn til hans ejertid. Uanset, at han kun har været bruger af stedet for sin livstid, har han dog antagelig haft samme udnyttelsesret som faderen, og man kan efter oprindelsen til dennes brugsret vanskelig tænke sig, at udnyttelsesretten har været mindre end en fæsters, i øvrigt beskædede, ret.

Efter sædvanlig nutidig retsopfattelse måtte det påhvile sagsøgte at godtgøre, at tilskødningen i 1765, der hjemler sagsøgeren fuld ejendomsret til det overdragne, ikke skulle omfatte skoven, som var en egentlig bestanddel af den faste ejendom og ikke var undtaget. Sagsøgte var den stærkeste af de to parter, var den, der havde udfærdiget skødet, og den, som havde anledning til i skødet at undtage skoven — med hvis eksistens sagsøgte var bekendt —, hvis meningen var, at den ikke skulle medfølge. At der ikke, som af sagsøgte anført, i skødet findes en generel bemærkning om, at alt til ejendommen hørende etc. medfølger, skulle efter nutidig betragtning ikke have afgørende betydning, idet skoven, som nævnt, var — og er — en egentlig bestanddel af en

Den gamle eg kan fortælle om skoven, man førte retssag om i 1790-92, og fotografiet om, hvordan skoven ser ud i dag.

fast ejendom, ikke blot et pertinentium, og derfor synes det heller ikke afgørende, at der i skødet foretages en specifikation over det medfulgte: hus, bygninger og kobbøl — og med yderligere angivelse af antallet af fag, uden at skoven nævnes.

Imidlertid kan man ikke uden videre lægge en sådan moderne bevisbetragtning til grund ved afgørelsen og bortse fra datidens ejendoms- og rådighedsforhold m. h. t. skove, og ejheller kan man bortse fra sagens konkrete omstændigheder i øvrigt.

M. h. t. ejendomsret og rådighed til skov kan det alene have interesse at se på, hvilken ret der tilkom en tidligere fæster, som var blevet selvejer. I så henseende var retsstillingen — som tidligere nævnt — varierende, men det må vel nok antages, at det så tidligt som i 1765 har været det almindeligste, at den hidtilværende fæster fik kompensation for sin tidligere udnyttelsesret, enten i form af et stykke skov eller i form af en begrænset hugstret efter udvisning, og at det for så vidt måtte have været sagsøgtes sag ved fremlæggelse af en erklæring fra sagsøgeren eller

på anden måde at godtgøre, at denne havde givet afkald på kom-
pensation. Noget bevis i så henseende har sagsøgte åbenbart ikke
kunnet præstere, og spørgsmålet måtte herefter være, om sag-
søgte på anden måde kunne godtgøre eller i alt fald sandsynlig-
gøre, at det ikke havde været meningen, at sagsøgeren skulle have
ejendomsret til skoven, uanset at den stod på den til ham solgte
jord.

Sagsøgte gjorde i så henseende gældende, at de fornødne bevis-
ligheder fandtes i sagsøgerens egne handlinger og undladelser —
passivitet — i hans ejertid, og sagsøgte førte i særlig grad sin
procedure på dette grundlag. Sagsøgte koncentrerede navnlig sin
procedure om følgende kendsgerninger: 1) sagsøgerens fuldstæn-
dige passivitet over for den stedfundne udvisning af kostbare ege-
træer til flådebygning, 2) sagsøgeren havde gennem mere end 20
år hvert år ladet sig udvise træer og betalt for dem, og 3) han
havde i flere tilfælde betalt bøder for fældning af træer, som ikke
var blevet udvist til ham, alt vedrørende den omstridte skov. Sag-
søgte har næppe under fremsættelsen af disse argumenter forsømt
at fremhæve, at det efter det kendskab, man havde til sagsøgeren,
ikke kunne antages, at den udviste passivitet skyldtes en forkuet
lille landbrugers frygtsomhed over for den almægtige stat, in casu
skovmyndighederne.

Foruden disse argumenter anførte sagsøgte særligt, at skoven
under hensyn til dens anselige værdi, 2—3000 rd., ikke kunne
anses indbefattet i en overdragelse, hvor hele vederlaget kun var
50 rd.

De øvrige argumenter, det være sig sagsøgerens eller sagsøgtes,
findes at være af mindre værdi og skal ikke gøres til genstand
for omtale.

Ligesom man ikke kan hente nogen begrundelse for domsresultatet i selve dommen, kan man heller ikke hente sådan i vote-
ringsprotokollen, idet denne ikke har kunnet findes.⁴⁸ Man må
herefter nøjes med formodninger. Efter det foran anførte ligger
det nær at antage, at Overretten har fundet bevislighederne i sag-
søgerens handlemåde og passivitet over for skovmyndighederne
særdeles tungtvejende. Hvor megen vægt man har tillagt argumen-
tet om den lave købesum, må bero på, om og hvor meget sagsøge-
ren under dømsforhandlingen har kunnet anføre imod det, såsom

ved at henvise til, at han, før han blev selvejer, dog havde været en slags fæster og til de fordele og lempelige vilkår, der ofte blev budt fæstere, som gik over til at blive selvejere etc. Har hans argumentation i så henseende ikke været betydende, er det givet, at retten har tillagt den lave købesum vægt ved siden af det stærke argument om sagsøgerens handlemåde og passivitet.⁴⁴

Den 17. januar 1793 skrev Andreas Mogensen Frost til Det kongelige Rentekammer og udbad sig en udskrift af den i hans sag afsagte dom. Den 16. februar s. å. blev der givet besked i følgende skrivelse, der skal gengives som et typisk eksempel på, hvor omstændelig den kollegiale administration må have været. 12 — tolv — embedsmænd og en sekretær medvirkede ved udfærdigelsen af »beskeden« til Andreas Frost: »Supplikanten Andreas Mogensen Frost af Stenderup Strand gives på hans ansøgning af 17. f. m. om en vidimeret afskrift af den i sagen om den på hans jord stående skov af den gottorpske Overret afsagte dom herved til kende, at en sådan ikke kan meddeles herfra, men at han eventualiter må søge derom ved nævnte Overret.

Kgl. Rentekammer i København, den 16. februar 1793.

Reventlow J. Hoë J. E. Colbiørnsen
 O. P. Kølle Schiønning D. Hansen
 Wormskiöld C. Bädt M. V. Essen
 Meincke N. Hammeleff J. Wadiern
 / J. J. Birckenstock.«

Andreas Frost nåede ikke at få denne besked, som blev videre-ekspereret fra Haderslev amt den 18. s. m., idet han allerede den 14. s. m. var afgået ved døden. Men gennem den sagfører, han ganske givet har haft, eller rygtevis, har han vel erfaret, at han havde tabt sin sag og skulle erstatte modparten dennes omkostninger. Måske er disse endog blevet ham afkrævet.

Helt forgæves havde han dog næppe kæmpet mod myndighederne, der, som det fremgår af den gengivne korrespondance, navnlig husfogdens breve, ikke var utilbøjelige til på en eller anden måde at skaffe ham en skovpart, og det lykkedes hans datter Kristine Frost's mand, Mathias Hansen Beck, der havde fået ejendommen overdraget, at opnå en ordning med rentekammeret m. h. t. overladelse af skoven. Dette fremgår af sålydende

skrivelse af 27. november 1805 fra Haderslev amt til kammerjunker og overførerster v. Krogh og husfoged Breckling: »Hans majestæt kongen har i h. t. en skrivelse af 16. d. m. fra Det kongelige højlovlige Rentekammer under 8. ds. allernådigst bevilget, at der må blive eftergivet Mathias Hansen Beck en tredjedel af den ham for en taksationssum af 599 rd. 4 sk. overladte skov på hans kobbel. Eders højvel- og højædelbårne anmoder vi i al ydmyghed desårsag herefter at tilkendegive supplikanten det nødvendige, derpå foranledige ham til at udtale sig om de i rentekammerets skrivelse af 20. juli d. å. ommeldte forpligtelser vedrørende afgifter og indsende sådanne til os til videre ekspedition, således at vi såvel m. h. t. overdragelse af skoven som oppebørsel af den taksationssum, som skal betales, kan foretage os det fornødne på højere sted.

Åstrup og Haderslev amtshus, den 27. november 1805.

v. Krogh v. Ahlefeld

Den 12. dec. s. å. fremsender Breckling som chef for Haderslev østre husfogedri genpart af skrivelsen til Mathias Hansen Beck. Noget overdragelsesdokument til denne fra rentekammeret vedrørende skoven har ikke kunnet findes blandt de gamle slægtspapirer, men at skoven er blevet hans ejendom, er sikkert nok. Ingen har siden bestridt, at skoven hører til Stenderup Strandgård, som blev gårdens senere navn. Mathias Hansen Becks og Kristine Frost's søn, Hans Mathiesen Frost, havde en datter, Marie Mathia Frost, der blev gift med min farfar, Jep Lauesen Beck, og ved dette ægteskab blev sidstnævntes gård, hvis bygninger var beliggende i Stenderup by, slået sammen med Stenderup Strandgård til een gård, som fik navnet Fensbjerggård. Den nye gårds bygninger blev opført i årene 1864—66 og kom til at ligge ved Stenderup-Løverodde vejen, hvor denne fører ind i statsskoven, og således at haven grænser til skoven. Denne gård fik min farbror Christian Lauesen Frost overdraget af sin mor, Kjestine, f. Straarup, der var min farfars anden hustru og overlevede ham. Min nævnte farbror var ugift og afhændede i 1937 Fensbjerggård, som dermed gik ud af slægtens eje. Den gamle Stenderup Strandgårds bygninger, der efter gamle korts udvisende lå i det sydvestlige hjørne af ejendommens sydvestlige lod og bestod af i alt

fald fire, måske fem længer, blev revet ned, efter at Fensbjerggård var blevet opført. Min far, Hans Lauesen Frost, der var søn af Jep Lauesen Beck og dennes første hustru, fornævnte Marie Mathia Frost, var født på den gamle gård i 1863, men kunne forståeligt nok ikke huske noget om, hvordan gården så ud. Men mindet om den og om de mennesker, der gennem tiderne har boet på dette »ødde sted«, lever stadig i slægten, og, som det fremgår af foranstående, er det to gange sket, at en mandlig Beck er blevet giftet ind i slægten Frost, og at børnene har fået deres moders, til den gamle gård knyttede, slægtsnavn.

NOTER og HENVISNINGER

1. Efter undersøgelseskommissionens beskrivelse var det drabanten Peter Jensen, som i 1649 havde fået stedet overladt, men efter den nedenfor gengivne koncession for Mogens Frost, var det Peter Jensens enke. — Beskrivelsen findes i Rigsarkivet, og sammesteds (under rentekammerets tyske sekretariat) findes koncept til Jordebog, for hvilken beskrivelsen har dannet grundlag.
2. I den tyske tekst står: »Heuwindung 14 Fuder«. Fuder var betegnelse for et rummål, der udgjorde 37 hamborgske kubikfod, se bogen »Almindelig Contorist«, udarbejdet af M. R. B. Gerhardt, oversat til dansk og tillempet danske forhold, København 1798. Læs skal altså læses som læs af nævnte rumindhold.
3. Samtlige i afhandlingen indeholdte slesvigske myndighedsdokumenter og parternes procesindlæg m. v. er affattet på tysk, men gives her i dansk oversættelse. Først ved sprogreskriptet af 1840 blev dansk indført som retssprog i Nordslesvig. Navnlig retsakterne og særlig indlæggene er spækket med juridiske udtryk på latin, men disse er i de fleste tilfælde kun gengivet på dansk. I enkelte tilfælde gengives det latinske udtryk ved siden af det til dansk oversatte.
4. Det kan ikke have været den rejse, Frederik IV foretog til Italien som kronprins i 1692. Om den lange rejse fra 1708-1709 se Danmarks Historie (Politikens Forlag 1964) p. 408-414.
5. Enemærke: Jord, der tilhører en enkelt ejer, og som er afgrænset fra andre ejendomme og undtaget fra rebning. E. var særlig afmærket og aflukket, ofte med gærde eller grøft. E. var som regel knyttet til hovedgårde eller selvejergårde, dog også undertiden til præste- og anneksgårde. E. kan også betyde privat jagtområde. Foranstående er et uddrag af definition indeholdt i den af Johan Hvidtfeldt redigerede »Håndbog for danske Lokalhistorikere« (1952). Til definitionen er knyttet litteraturhenvisninger.
6. Stenderup Enemærke er antagelig betegnelsen for indvånernes udenfor byfællesskabet liggende græsgang, men hvor denne har ligget, har ikke kunnet oplyses. — Om den Stenderup indvånere tilkommende græsningsret i statsskoven fortæller F. L. Hansen i sin hjemstavnsbog, Streflyv over Stenderup By og Sogns Historie igen-

- nem Tiderne, p. 94 f. f., at bønderne havde græsningsret i skoven i fællesskab indtil 1763. I dette år foretages deling i fire kobler. Senere ønskede man udskiftning, og i 1770 udnævntes i dette øjemed landmålere. Bønderne gjorde gældende, at de, når de havde græsningsret i hele skoven, også havde krav på at få hele skoven tillagt. Rentekammeret fik ved Overretten i Gottorp dom for, at kronen var berettiget til at foryngte et kobbel ad gangen (og dermed ret til at forbyde græsning i pågældende kobbel). Af et læg papirer fra (Haderslev) Øster-Amts-Amtstues arkiv, betitlet »Papiere betr. die Abfindung der Gräsungsinteressenten in der Kgl. Höltzung zu Stenderup«, som findes i Landsarkivet, Åbenrå, fremgår, at græsafløsningssagen blev endelig afgjort ved kgl. resolution af 25. juli 1788, hvorefter bønderne fik udlagt for hver otting 14 tdr. land skov i slesvigsk mål af Einskobbel og Syderkobbel. Træmassen overlodes dem mod en billig takstpris. Efter nævnte papirer blev der ialt udlagt 742 tdr. — slesvigsk mål — af kronens skov, og da en slesvigsk td. land er = 1,218 kongerigsk td. land, vil det sige, at der blev udlagt ca. 904 tdr. land skov til græsningsinteressenterne. — Se også Walter Hase i Mitteilungen der Bundesanstalt für Forst- und Holz-wirtschaft, 1953, p. 29, om »Waldeigentum und Forstaufsicht in Schleswig-Holstein«, hvor der tales om afløsning af græsnings- og maskret og nytteret til træ.
7. Det blandt de gamle slægtpapirer fundne bønsskrift er alene undertegnet »Allerunderdanigst troe tiener«. Enten er dokumentet det originale og er aldrig blevet indsendt, eller også er det en kopi.
 8. Måleenheden på Grieses kort »Scala Ulnarum Geometri Dan« må efter modtagne oplysninger fra Geodætisk Institut i skrivelse af 15. april 1966 oversættes til »målestok i danske landmåleralen«, hvilket igen vil sige sjællandske alen (62,26 cm), der i 1613 blev sat til at gælde overalt i riget. — Angående den af Griese og før ham af P. Petersen i Tyrstrup herred foretagne opmåling se den i note 9 omtalte afhandling af Mogens Lebech.
 9. Mogens Lebech har i Sønderjyske Årbøger 1937, p. 19 f. f., skrevet en afhandling »Landmålingen i Tyrstrup Herred 1716/1718«. Det fremgår af denne, at amtsforvalter Bentsen i Haderslev egenmægtigt havde foranstaltet foretaget en opmåling, og denne fremtræder herefter som den ældste slesvigske landmåling foretaget med matrikulering for øje. Til at foretage opmålingen havde han først engageret landinspektør P. Petersen, som nåede at få nogle sogne opmålt, inden han døde i 1715. Derefter engagerede han Samuel Griese, som ledsagede sin opmåling med udarbejdelse af detaljerede kort. Hvor pålidelige dennes arbejder er, kan efter Lebechs mening omtvistes, se f. eks. p. 28, men se dog herved Troels Fink, Udskiftningen i Sønderjylland til 1770, p. 115. Som det fremgår af Lebechs afhandling giver de af Griese udarbejdede kort en udmærket oversigt over det særlige boelskifte (ikke solskifte), som var anvendt. Iøvrigt har såvel Petersens som Grieses arbejder interesse derved, at de viser, at udskiftningen i Tyrstrup herred på det tidspunkt, da opmålingen fandt sted, kun var i sin vorden. I forbindelse med spørgsmålet om pålideligheden af Grieses arbejder kan nævnes, at der på hans kort over Stenderup sogn ikke findes signatur for

- skov på Königlich Stallknechts Hoff, skønt det må anses for givet, at der var skov på arealet i 1716.
10. Oplysningerne hidrører fra en ekstrakt af skov-bøde-registret, som husfoged Lassen tilstillede rentekammerets sagfører under den sag, Andreas Frost i 1790 anlagde imod rentekammeret. Ekstrakten beror tilligemed de nedenfor i afhandlingen refererede skrivelser og Overrettens dom i retssagen i Landsarkivet i Åbenrå. Bøderne blev ikendt af en Forstrüchesession. Denne skulle undersøge og straffe jagt- og skovtyverier. Sessionen blev holdt to gange om året. Medlemmerne var husfogden, oppebørselsbetjenten, skovrideren, skovfogden og »der Oberbeamte«, amtmanden, som alene traf afgørelsen, se N. Falck, Handbuch des Schleswig-Holsteinischen Privatrechts (1825-1848), bd. 3¹, p. 119.
 11. Den sædvanlige betydning af disse ord er efter Den danske Ordbog og de af denne benyttede kilder (Moths Ordbog, Videnskabernes Selskabs Ordbog, Molbechs Ordbog og en tysk forstorbog): unge ege, henholdsvis bøge. Ordet ris-bøg kan betyde avnbøg, men der kan næppe være tvivl om, at bødejournalen bruger betegnelsen i førstnævnte betydning. Det var en yndet sport at tilegne sig disse unge træer, hvis grene — ris — var velegnede til brug ved gærdsel.
 12. Se herved note 2.
 13. Husfoged: I den senere middelalder nævnes ofte en h. på de kongelige slotte. Han skulle tage vare på selve slottet, »huset«, og dets bygninger. H. omtales også nu og da i den følgende tid, på Koldinghus således endnu i 1600-årene, men efterhånden gik betegnelsen helt af brug i kongeriget. Derimod blev den stadig anvendt i Slesvig, hvor h. efterhånden fik et ret stort myndighedsområde. Han havde tilsyn med alle de kongelige ejendomme, med forpagtergårde og møller, broer og fiskedamme. Han skulle sørge for, at vejene holdtes vedlige, og derhos havde han et vidtgående tilsyn med skovene: med indhegningen, plantningen, udvisningen, stemplingen af oldensvin, regnskab, udarbejdelse af skov-bøderegistret m. v. Embedet blev ophævet 20/4 1868. Definitionen er tildels hentet fra det i note 5 nævnte værk, hvor der også findes litteraturhenvisninger.
 14. M. h. t. spørgsmålet i almindelighed se bl. a. Poul Andersen, Dansk Forvaltningsret (1965), p. 575 f. f. Så sent som ved instruks for provinsialregeringen af 15. maj 1834, § 100, bestemmes, at bl. a. sager vedr. de kongelige kollegier kun kunne afgøres ved domstolene, hvis de blev henvist dertil af regeringen.
 15. Reskriptet findes i samlingen Corpus Constitutionum Regio-Holsati-carum.
 16. Se herved Max Rasch, Das Gottorffer Obergericht in den ersten zwei Jahrzehnten seines Bestehens (1713-1730) i Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 1923, bd. 53, p. 55 f. f. Rasch gengiver i slutningen af sin afhandling den grundlæggende instruks fra 1713. Se også Grove-Stephensen i U. f. R. 1963 B, p. 177 f. f., og Ellehøj, Højesteret 1661-1961, p. 54 f. f. Om Overrettens kompetence se nævnte instruks af 1713, der fornyedes og ændredes ved instruks af 14. okt. 1773, samt Kähler, Das Schleswig-Holsteinische Landrecht, p. 156 f. f., og N. Falck, det i note 10 omtalte værk, bd. 3¹, p. 296 f. f.

17. Enkelte dele af Slesvig hørte dog ikke under Overretten. Se Grove-Stephensen den i note 16 anførte artikel, p. 179-180. — Om de mange forskellige slags ret, som var gældende i Slesvig, kan henvises til et særdeles interessant farvelagt kort i Kählers i note 16 nævnte værk.
18. Hos Falck siges i det i note 10 anførte værk, bd. 3¹, p. 73, angående Obersachwalter: der var én i hvert hertugdømme. De benyttedes bl. a. til i civilsager at repræsentere rentekammeret og andre »Kammerralkollegier« i de processer, som de måtte føre ved over- og underretter. Iøvrigt var de forvaltningskollegiernes konsulenter i alle sager angående Fiscus og Kameralinteresse. Der er således tale om en art kammeradvokater.
19. Gadebusch er en mindre by i Mecklenburg-Schwerin. Slaget fandt sted den 20. december 1712. Frederik IV's modstander var den svenske general Stenbock. Denne vandt en overlegen sejr. Fra slaget mindes man episoden med generalmajor Gregers Daa. Kongen skal have opfordret ham til at foretage et angreb på svenskerne med rytteriet, og da Daa tillod sig at udtrykke betænkelighed herved, skal kongen have spurgt ham, om han var bange. Daas reaktion var, at han øjeblikkelig indledede et rytteriangreb, under hvilket han faldt i spidsen for sine folk. Han, der var ejer af hovedgården Hald, var den sidste af Daa-slægten, se herved Blicher, Jøderne på Hald. Erik Torm har i sine »Anmærkninger forsaavidt Forfatteren kunde være tilladt at måtte vide og for endeel selv seet og vedværet fra 1699 til 1730 Aars Udgang« — forf. Aar 1755 — (Haandskrift paa Rigsarkivet. Trykt i P. F. Suhms Nye Samlinger til den danske Historie, 2. bd., p. 1-48) givet en skildring af slaget. Episoden med Daa omtales ikke. Vanskelighederne ved under flugten at finde vej skildres. Mogens Frosts navn nævnes ikke, hvad man vel heller ikke kunne forvente, men det omtales, »at Ride-Knægten havde Tømmen«, medens kromandens karl viste vej til Møhlen.
20. Konfirmationen var ikke af 1., men 4. april, og det var ikke Andreas Frosts moder, men hendes anden mand, Jep Siemensen, som fik konfirmationen af 1747 meddelt.
21. Om mundtlighed i slesvigsk ret henvises til A. W. Francke, Der gemeine deutsche und schleswig-holsteinische Civilproces, Erster Theil (1844) p. 252 f., 317 f. og 338 f.
22. I alt fald indtil for få år siden var de skriftlige indlæg i engelske processer også inddelt i paragraffer. Se Theodor Petersen, Retsliv og Retspleje i England (1949), p. 136, og J. L. Frost, Lidt om engelsk Retspleje (1940) i Juristen 1940, p. 221 f. f.
23. Når der i romersk retslitteratur tales om emptio per aversionem, tænkes der ofte på tilfælde, hvor en køber eller lejer køber, henholdsvis lejer, en genstand ubeset og så må tage genstanden, som den er. I nærværende tilfælde er det sælgeren, som »har vendt ryggen til«, d. v. s. ikke udtrykkeligt har undtaget det, som var accessorium til den fastslåede genstand. Derfor kan man måske oversætte som sket. Bøh. (Dorn 1. dec. 332) er muligvis forkortelse for Böhmer, kendt tysk retslærd fra 1700-tallet.

24. § 31 i Forst- og Jagtforordningen af 2. Juli 1784, der senere vil blive gennemgået.
25. Hvis sagsøgeren har villet gengive indholdet af Forst- og Jagtforordningens § 136, er hans gengivelse temmelig ukorrekt.
26. Hos Falck i det i note 10 anførte værk, bd. 5, p. 133 f. f., tales der om pertinentier (tilbehør). P. 138 udtales, at de på grunden stående bygninger, træer og indhegninger ikke er pertinentier, »sondern wahre Theile der Grundstücke«.
27. Kilden til denne 30-års-hævdsregel er Jydske Lovs I Bog, XLIV, Kap. I sidste del af bestemmelsen siges: »Har bonden haft kirkens jord i sin besiddelse i fyrretyve vintre, skal han ikke føre bevis over for kirken. Men har kirken haft bondens jord ubestridt i sin besiddelse i tredive vintre, skal den ikke føre bevis over for bonden, hvis der ikke (før) er rejst noget krav«. Disse regler er hentet fra kanonisk ret, se Erik Kromann og Stig Iuul, Danmarks Gamle Love paa Nutidsdansk (1948), Kommentaren til Lovstedet, p. 146. C. L. E. v. Stemann, Geschichte des öff. und Privatrechts des Herzogthums Schleswig (1866-1868) bd. II, p. 256, Falck, i det i note 10 anførte værk, bd. 4, p. 71, og Krieger, Den slesvigske Formueret (1855) p. 54 f. f., siger, at der på grundlag af lovbudet i Jydske Lov udviklede sig en 30-års hævdsregel. Endelig kan også henvises til Blüttings kendte »Glossa oder Erklährung« (1717) til Blasius Ekenbergers udgave af Jydske Lov på plattysk, hvor det ad I bog, XLIV. kap., siges, at der ligesom i forholdet kirke mod bonde i forholdet bonde mod bonde gælder en 30-årig præskriptionsfrist.
28. Kendt tysk jurist (1609-1670), i hvis værker der ikke lægges synderlig vægt på syntesen. Hans arbejder er af udpræget praktisk, kasuistisk art, jfr. hans berømte Decisiones (cit. Dec.).
Se også Blasius Ekenbergers »Repertorium alphabeticum (1594) til sammes udgave af Jydske Lov på plattysk. Under possessor nævnes, at der ikke må gøres indgreb i dennes ret »uden retslig kendelse«.
29. I Ekenbergers i note 28 nævnte repertorium opregnes — under eder — de mange forskellige eder, som anvendtes indenfor retsplejen.
30. Efter beskeden drejede det sig om 1 bog.
31. Udskiftningen i Slesvig begyndte som bekendt langt tidligere end i kongeriget, men gik dog mange steder hurtigt i stå. De i note 9 omtalte opmålinger i Tyrstrup herred 1716-1718 viser, at udskiftningen derstedt endnu var i sin vorden. Den var, f. s. v. Tyrstrup herred, næppe tilendebragt før henimod slutningen af sytten hundredetallet. Se til hele spørgsmålet Troels Fink, Udskiftningen i Sønderjylland indtil 1770, p. 105 f. f., og Sønderjyllands Historie, bd. III, p. 422 f. f. Hvad specielt Stenderup sogn angår, var udskiftningen af agerjorden i realiteten tilendebragt i 1772, men udskiftningen af skovstykkerne først i 1790. (Oplyst af Landsarkivet for de sønderjyske Landsdele i skrivelse af 28. marts 1966 til forfatteren).
32. Paragraf 9 findes ikke i sagsøgtens indlæg.
33. Findes i Chronologische Sammlung der in den Jahren 1761-1790 ergangenen kgl. Verordnungen und Verfügungen für die Herzogthümer Schleswig und Holstein m. m. Bestemmelsen i Jydske Lov, I bog, LIII kap., om, at kongen ejer jorden og bonden skoven, har

- ingen interesse her, idet bestemmelsen, som det fremgår af lovbudet, kun gælder, når der er tale om alminding.
34. Om fæsteskov i Åbenrå amt i 18. århundrede se Niels Black Hansen i *Sønderjyske Årbøger* 1952, p. 104-110.
 35. Se herved Fr. Krarup i *Dansk Skovforenings Tidsskrift* 1927, p. 35 f. f.: »Statens tilsyn med de private skove i de sønderjyske landsdele«. Skovdirektøren går her ind på en omtale af forstforordningen, som endnu i 1927 dannede grundlaget for tilsynet med de nævnte skove, og gør opmærksom på, at det i praksis var således, at man som oftest tolererede, at skovejerne foretog hugst til salg af træ fra deres skove, og kun greb ind, når skoven blev forhugget. Se også I. M. Dalgas ibd. 1919, p. 160 f. f., »Nogle Oplysninger om Skove og Skovforhold i Nordslesvig«, navnlig p. 169-171.
 36. Findes i *Corpus Constitutionum Regio-Holsatiarum*.
 37. Findes i den i note 33 nævnte lovsamling.
 38. Jfr. hans i note 10 omtalte værk om den slesvigske privatret, bd. 5, p. 240 f. f.
 39. Se *Mitteilung* der Bundesanstalt für Forst- und Holzwirtschaft, årg. 1953, afhandlingen »Waldeigentum und Forstaufsicht in Schleswig-Holstein«, p. 28.
 40. Om tildeling af skovparter ved afløsning af græsningsret, se note 6.
 41. I Max Sering, *Erbrecht und Agrarverfassung in Schleswig-Holstein*, (Berlin 1908) finder man intet om spørgsmålet.
 42. Det er tvivlsomt, hvad der menes hermed. Måske menes der, at sagsøgeren kun skal betale, hvad vi nu tildags kalder delvise sagsomkostninger.
 43. Jfr. skrv. af 29. december 1965 fra Landesarchiv Schleswig-Holstein til det danske rigsarkiv, hvorefter Landsarkivet ikke er i besiddelse af protokollen.
 44. Naturligvis var skoven også i 1765 meget mere værd end 50 rd., et beløb som ovenikøbet også var vederlag for agerjorden og bygningerne, men om den just havde en værdi af 2-3000 rd. får stå hen. Det skal dog nævnes, at taksationsværdien i 1805, se herom nedenfor, kun blev sat til ca. 600 rd. Men selv om det måtte antages, at skoven havde en meget betydelig værdi, må der ved bedømmelse af argumentets værdi erindres den i teksten tidligere omtalte fordelagtige måde, på hvilken indehavere af fæstegårde med fæsteskov ofte blev forstlig kompenseret, når ejendommen overgik til selveje. Dette gjaldt i alt fald efter forordningen af 1784 og har formentlig også været gældende i den nærmeste tid forud. Erindres må også, at de afløsningssummer, fæsterne betalte, når de blev selvejere, ofte var yderst beskedne. Samtlige fæstere i Vejstrup betalte således tilsammen kun 200 rd. for at blive selvejere (om de også fik overdraget skov, er dog ikke oplyst). Der kan vel heller ikke helt ses bort fra, at myndighederne i 1765 ved fastsættelsen af vederlaget til 50 rd. kan have taget hensyn til, at ejendommen i sin tid var blevet overladt sagsøgerens fader som en gunstbevisning af en i høj grad taknemlig majestæt. I forbindelse hermed kan bemærkes, at værdien af agerjord og bygninger naturligvis også har oversteget beløbet 50 rd., således at der altså for så vidt har foreligget en gæveakt.